

Stockholms kommun
kommunstyrelsen@stockholm.se

2017-05-02
Dnr 400-2016:207

Rektor vid Östermalmsskolan
Jan.buchar@stockholm.se

Beslut

efter kvalitetsgranskning av
Lärande och utveckling i fritidshemmets undervisning
med inriktning mot språk och kommunikation
samt natur, teknik och samhälle
vid
fritidshemmet vid Östermalmsskolan i Stockholms kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd av 26 kap. 19 § skollagen (2010:800) genomfört en kvalitetsgranskning av *Lärande och utveckling i fritidshemmets undervisning*. Granskningen av fritidshemmets undervisning har avgränsats till områdena språk och kommunikation samt natur, teknik och samhälle.

Syftet med granskningen är att bedöma i vilken grad undervisningen i fritidshemmen genomförs och styrs, så att den främjar elevernas utveckling och lärande inom dessa områden.

Granskningen ska besvara följande frågeställningar:

1. I vilken grad och på vilka sätt främjar undervisningen elevernas förmåga att kommunicera med språkliga uttrycksformer i olika sammanhang och för skilda syften?
2. I vilken grad och på vilka sätt främjar undervisningen elevernas förmåga att utforska och beskriva företeelser och samband i natur, teknik och samhälle?
3. I vilken grad och på vilka sätt främjar rektorn undervisningen inom områdena kommunikation samt natur, teknik och samhälle?

Därutöver ska granskningen på en övergripande nivå försöka finna tänkbara förklaringar till hur olika förutsättningar kan påverka undervisningen i fritidshemmet.

Granskningen genomförs i 24 fritidshem. I urvalet ingår såväl enskilda som kommunala huvudmän. Granskningen av fritidshemmet vid Östermalmsskolan i Stockholms kommun ingår i denna granskning.

Skolinspektionen besökte Östermalmsskolans fritidshem den 20–21 mars 2017. Besöket genomfördes av Robert Östberg och Lena Johansson. Vid besöket genomförde Skolinspektionen intervjuer med rektorn, lärare och elever samt gjorde observationer av verksamheten. Därutöver har Skolinspektionen tagit del av verksamhetens dokumenterade planeringar och kvalitetsarbete.

När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport.

I detta beslut ges en beskrivning av de utvecklingsområden som framstått som mest centrala. I beslutet redovisar Skolinspektionen även sina iakttagelser, analyser och bedömningar.

Bakgrundsuppgifter om fritidshemmet vid Östermalmskolan

Östermalmsskolans fritidshem omfattar totalt 298 inskrivna elever i åldrarna 6–9 år. Vid enheten bedrivs även övrig pedagogisk verksamhet i form av en fritidsklubb för elever i grundskolans årskurser 4–6. Fritidshemmet leds av rektorn för Östermalmsskolan samt av en biträdande rektor med uppdrag att driva fritidshemmets utveckling.

Fritidshemsverksamheten är organiserad i fyra avdelningar, en för elever i förskoleklass och en för respektive årskurs 1–3. Det är i genomsnitt cirka 70 elever inskrivna vid respektive avdelning. Eleverna inom respektive avdelning är på olika sätt indelade i mindre grupper, som exempel klasser, halvklasser och grupper med elever från olika klasser inom respektive årskurs.

Andelen årsarbetare¹ med pedagogisk högskoleutbildning är cirka 50 procent, vilket enligt Skolverkets nationella statistik avseende år 2016 är högre än motsvarande andel för fritidshem i riket (42 procent). Enligt samma jämförande statistik har Östermalmsskolan en förhållandevis hög personaltäthet, med 11 inskrivna elever per årsarbetare jämfört med 22 elever per årsarbetare i riket.

Undervisning i fritidshemmet bedrivs före och efter elevernas skoldag. Rektorn har dock fattat beslut om att inför hösten 2017 förlänga skoldagen och under tre dagar i veckan förlägga undervisning i fritidshemmet även under övrig tid på dagen i syfte att skapa bättre förutsättningar för personalens planeringstid och för genomförande av aktiviteter i fritidshemmet.

Sammanfattande bedömning

Skolinspektionens kvalitetsgranskning visar att den granskade undervisningen till stora delar ger eleverna förutsättningar att på olika sätt utveckla sin förmåga att kommunicera samt att den bidrar till att utveckla elevernas intresse för och kunskaper om natur, teknik och samhälle. Granskningen visar också att rektorn

¹ Med årsarbetare menas anställda som arbetar med elever omräknat till årsarbetare med hjälp av tjänstgöringsgraden.

leder och följer upp undervisningen vid fritidshemmet och på olika sätt skapar förutsättningar för verksamhetens utveckling.

Inom området språk och kommunikation visar granskningen att eleverna ges möjlighet att kommunicera på olika sätt i skapande, lek och organiserade samlingar. Eleverna ges även möjlighet till läsning och i anslutning till många aktiviteter skapar personalen situationer där eleverna ges möjlighet till reflektion och att framföra egna åsikter. Av utredningen framgår dock att lärmiljön i högre grad behöver organiseras så att den uppmuntrar eleverna till att använda digitala lärverktyg för skrivande och dokumentation. Undervisningen kan även utvecklas så att personalen i högre utsträckning tar till vara elevernas spontana inomhuslek i syfte att utveckla deras kommunikativa förmågor.

Inom området natur, teknik och samhälle ges eleverna inom planerade aktiviteter i hög utsträckning möjligheter att utveckla sina förmågor att utforska olika företeelser och samband i omvärlden. Genom en gemensam temastruktur för lärarnas planering säkerställs att eleverna får möta ett innehåll inom dessa områden i undervisningen. I skapande aktiviteter, samlingar och fritidsråd ges eleverna även möjlighet att reflektera över normer och barns rättigheter samt ges möjlighet att påverka reglerna vid fritidshemmet. Undervisningen kan dock utvecklas för att i högre grad utmana elever i deras spontana byggande och konstruerande för att ge dem möjlighet att utveckla sina förmågor inom denna del av kunskapsområdet.

Av granskningen framgår vidare att skolledningen organiserat verksamheten så att personalen i fritidshemmet ges förutsättningar att genomföra en undervisning som kompletterar grundskolans verksamhet innehållsmässigt. Detta genom avsatt planeringstid både inom fritidshemmet och tillsammans med grundskolans personal samt genom en med grundskolan gemensam årscykel med gemensamma temaområden. Utifrån dessa teman, samt utifrån elevernas intressen och önskemål, planerar personalen aktiviteter, vilka de efter genomförandet följer upp och utvärderar. Denna gemensamma grund är utformad utifrån läroplanen, men inte bearbetad utifrån de konkretiseringar av fritidshemmets syfte och centrala innehåll som trädde i kraft 1 juli 2016. Undervisningen i fritidshemmet har inte heller hunnit utvärderas på verksamhetsnivå och dokumentation av resultat och analyser av dessa saknas i dagsläget. Rektorn och personalen behöver därför förbättra uppföljningen av undervisningen inom områdena språk och kommunikation samt natur, teknik och samhälle, dels för att säkerställa att eleverna får möta alla delar av det centrala innehållet och dels för att se i vilken mån genomförandet av de olika aktiviteterna har bidragit till att eleverna utvecklat de förmågor som verksamheten syftar till.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att höja verksamhetens kvalitet inom de granskade områdena bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete i första hand behöver inledas inom följande områden.

- Lär miljön behöver i högre grad utformas så att eleverna uppmuntras att använda digitala lärmittel i syfte att stödja deras kommunikativa förmågor.
- Personalen behöver i undervisningen i högre utsträckning ta till vara elevernas spontana lek, byggande och konstruerande för att stimulera eleverna att utveckla sina kommunikativa respektive utforskande förmågor.
- Rektorn och personalen behöver säkerställa att undervisningen inom områdena språk och kommunikation samt natur, teknik och samhälle utgår ifrån, och omfattar, fritidshemmets syfte och centrala innehåll i enlighet med läroplanen.

Bedömningsområden

Genom undervisningen ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att kommunicera med språkliga uttrycksformer i olika sammanhang och för skilda syften.

Av läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11, fortsättningsvis läroplanen) framgår att undervisningen ska ta tillvara elevernas nyfikenhet och ge dem möjlighet att utveckla sitt intresse för och sin förmåga att kommunicera med olika språkliga uttrycksformer. Dessutom ska undervisningen sträva efter att på olika sätt skapa möjligheter för elever med annat modersmål än svenska att använda både svenska och sitt modersmål. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att skapa och uttrycka sig genom lek och olika estetiska uttrycksformer. På så sätt ska undervisningen ge eleverna förutsättningar att kunna tänka, lära och kommunicera i olika sammanhang och för skilda syften. Vidare framgår att undervisningen ska behandla följande centrala innehåll inom kunskapsområdet språk och kommunikation:

- Samtala, lyssna, ställa frågor samt framföra egna tankar, åsikter och argument om olika områden, till exempel etiska frågor och vardagliga händelser.
- Samtala om olika typer av texter.
- Digitala verktyg och medier för kommunikation.
- Säker och ansvarsfull kommunikation, även i digitala sammanhang.

- *Ord och begrepp som uttrycker behov, känslor, kunskaper och åsikter. Hur ord och yttranden kan uppfattas av och påverka en själv och andra.*

Av läroplanen framgår också att förskoleklassen, fritidshemmet och skolan ska samverka på ett förtroendefullt sätt med varandra och förskolan för att stödja elevernas utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv.

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att undervisningen uppmuntrar eleverna till lek och estetiska uttryck och därigenom till stora delar ger eleverna möjlighet att utveckla sitt intresse för och sin förmåga att kommunicera. I lek, samling och organiserade aktiviteter ges eleverna möjlighet till samspel med andra både i muntlig form och i estetiska uttrycksformer såsom skapande, musik, rörelse och dramatiseringar. För att i högre grad stimulera elevernas kommunikativa förmågor kan dock undervisningen utvecklas så att personalen i högre utsträckning interagerar med elever i de spontana aktiviteter som elever själva initierar när de vistas inomhus. Undervisningen kan även i högre grad uppmuntra och stimulera eleverna till läsning och i högre utsträckning ge dem möjlighet att möta ett innehåll som handlar om digitala verktyg och medier för kommunikation samt om säker och ansvarsfull kommunikation i digitala sammanhang.

Underlag för bedömning

Observationerna visar att eleverna har tillgång till olika rum med anpassat material för skapande, spel, drama och rörelse samt en utemiljö med möjligheter till bland annat lek, klättring och bollsporter. Eleverna uppger att det finns "jättemycket roligt att leka med på fritids", både inomhus och utomhus. De berättar att de ofta är ute och då exempelvis brukar spela fotboll, basket, hoppa hopprep eller leka lekar så som "General och spion" eller kull. Inomhus uppger de att de ofta pysslar och ger exempel på att de gjort självporträtt och smycken. De berättar att de nu håller på med ett tema om natur och teknik och att de därför ritar dinosaurier, men att de ibland också kan få rita fritt. En dag i veckan får de sjunga i kör i aulan och på fredagar ges de möjlighet att uppträda för varandra, på "fredagsskoj". De berättar att de då kan läsa gåtor, dansa eller spela teater.

Personalen uppger att det är svårt att planera aktiviteter utifrån området språk och kommunikation för att det naturligt ingår i alla aktiviteter som genomförs. De beskriver att elevinflytande är centralt för dem i arbetet med att utveckla elevernas kommunikationsförmåga, att eleverna övar sin förmåga att tala, argumentera och reflektera över vad de lärt sig genom att de involveras i både

planering och utvärdering av aktiviteter. Eleverna uppger att de under exempelvis samlingar ges möjlighet att säga vad de tycker. Observationer visar bland annat exempel där personalen samlar eleverna efter en pysselaktivitet och låter alla elever få berätta om, och visa, sina kreationer för varandra. Personalen efterfrågar även hur eleverna upplevt arbetspasset. Observationerna visar även exempel på hur elever genom saklig argumentation ges möjlighet att påverka innehållet i planerade aktiviteter.

Både personal och elever uppger vidare att de avdelningar som indelats i klassöverskridande grupper gynnar elevernas kommunikation och samspel. Eleverna beskriver att de genom dessa grupper ges möjlighet att prata med och lära känna elever som går i andra klasser.

Eleverna uppger att personalen pratar mycket med dem när de är utomhus och att de kan delta i leken om det inte är för många elever ute samtidigt. De beskriver vidare att personalen vid pysselstunder inomhus kan fråga eleverna vilka redskap de vill använda och att de även kan utmana dem att exempelvis rita svårare. Observationer visar också exempel på att personalen aktivt interagerar med eleverna i de planerade aktiviteter som genomförs, samt i uteleken. Eleverna uppger dock att det varierar i vilken utsträckning personalen interagerar med dem när de leker inne, att personalen ibland kan fråga eleverna vad de leker men ibland går förbi utan att säga något. Observationerna visar också flera exempel där elever under långa stunder ägnar sig åt egen vald sysselsättning, såsom lek, spel eller legobygge, utan någon interaktion med personal.

Både personal och elever uppger att eleverna ges möjlighet till läsning i fritidshemmet. Eleverna ger exempel på att de ges möjlighet att sitta och läsa på morgonen, innan skoldagens början. Både elever och personal berättar att det finns tidningar och böcker i olika svårighetsgrad i fritidshemmet och att eleverna även ges möjlighet att låna böcker och läsa i skolbiblioteket. Eleverna berättar att de även kan ta med böcker till fritidshemmet som de läser i skolan och i vissa fall kan läsa dem i ett lärum och i andra fall i en läshörna. Personalen uppger vidare att de uppmuntrar elever till läsning. Eleverna beskriver dock att det skiljer sig åt mellan olika elever hur mycket de väljer att läsa i fritidshemmet, och att vissa elever sällan eller aldrig gör det. I dessa fall uppger eleverna att personalen inte heller föreslagit dem det. Personalen berättar att de inte brukar utmana elever att exempelvis läsa svårare böcker, och eleverna beskriver att personalen ofta brukar fråga elever som läser vad boken handlar om, men att eleverna väljer helt själva vad de ska läsa.

Personalen uppger att eleverna läser mycket själva men att personalen ibland läser för dem vid samlingar och fruktstund, och att de då kan uppmuntra elever till reflektion genom att under läsningen ställa frågor till eleverna. Eleverna ger även exempel på att personalen kan berätta historier för dem, så som spännande spökhistorier, och ger exempel på tillfällen då personalen har läst för eleverna, så som i samband med ett "halloween-party". De beskriver att det inte sker ofta eller regelbundet, och att de önskar att det skulle ske oftare. Både elever och personal uppger att personal ibland kan läsa för elever som ber om det, och att fler elever då kan ansluta. Personalen beskriver dock att det är svårt att hinna med detta.

Personalen uppger vidare att de arbetar för att elever med annat modersmål än svenska ska kunna använda sitt språk och ger exempel på att de vid aktiviteter runt jul fick skriva "god jul" på sitt språk och översätta ord med anknytning till julen. De ger även exempel på att en elev fått bjuda på mat från sitt hemland, berätta om landet och sin religion och beskriver att de är lyhörda inför elever som visar att de vill tala sitt språk. Elever ges även modersmålsundervisning under "fritidstiden".

Biträdande rektor uppger att eleverna inte i någon högre utsträckning får möta ett innehåll i verksamheten som handlar om att samtala om olika typer av texter, men att vissa aktiviteter kan involvera samtal om begrepp och bilder. Personalen uppger emellertid att eleverna i viss utsträckning ges möjlighet att samtala om olika typer av texter i olika sammanhang, exempelvis i anslutning till drama. Eleverna ger exempel på att de ibland pratar om ord som kan vara svåra att förstå, så som "spion", och i observationer framgår exempel när personalen förklarar skillnaden mellan "båt" och "skepp".

I elevintervjuer framgår att det skiljer sig åt mellan olika grupper i vilken mån man använder datorer eller surfplattor i fritidshemmet. Vissa elever ger exempel på att de i förskoleklass använt datorer för att skriva berättelser till en bok, men att de inte får låna datorer i fritidshemmet annat än till att svara på enkäter. De berättar att de ibland lånar smartboards i ett klassrum exempelvis till musikquiz. De ger även exempel på att de ibland kan få visa klassen foton som de tagit på fritiden. Andra elever uppger att de brukar skriva berättelser, först på papper och sedan renskriva på dator. De berättar vidare att de tillsammans med personal ibland använder dator för att söka bilder på pärlplattor. Eleverna uppger dock att de i fritidshemmet inte har pratat så mycket om exempelvis vad man får skriva till varandra och vad de bör tänka på om de ska lägga ut bilder på internet, att sådana diskussioner mest sker under skoltid. Personalen

uppger att de inte arbetat så mycket med hur eleverna ska få möta digitala verktyg i undervisningen men att det arbetet nu ska påbörjas.

Personalen uppger att tillgången till datorer och plattor är låg, men att de har smartboards. Biträdande rektorn uppger sig genom verksamhetsbesök ha identifierat att eleverna i dagsläget inte får möta ett innehåll gällande digital kommunikation i någon högre utsträckning, och att digital kommunikation är ett utvecklingsområde för fritidshemmet både vad gäller utrustning och kompetens. Rektor och biträdande rektor beskriver att de har en plan för denna utveckling och uppger att personalen behöver kompetensutveckling i digitala verktyg samt få bearbeta hur digital utrustning kan och ska användas i undervisningen, innan utrustning tillförs fritidshemmet. De har bland annat för avsikt att eleverna i fritidshemmet ska göras delaktiga i att digitalt dokumentera innehåll i verksamheten samt att fritidshemmet ska arbeta med källkritik.

Genom undervisningen i fritidshemmet ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att utforska och beskriva företeelser och samband i natur, teknik och samhälle

Av läroplanen framgår att undervisningen ska bidra till att utveckla elevernas intresse för och kunskaper om natur, teknik och samhälle genom att ge dem möjligheter att utforska, ställa frågor kring och samtala om företeelser och samband i omvärlden. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att använda matematik för att beskriva omvärlden och lösa vardagliga problem. Vidare ska undervisningen ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om hur de olika val som människor gör kan bidra till en hållbar utveckling. Genom att eleverna får vistas i natur och samhälle ska undervisningen också stärka deras möjligheter att ta del av ett aktivt förenings-, kultur- och friluftsliv i närmiljön. Vidare framgår att undervisningen bl.a. ska behandla följande centrala innehåll inom kunskapsområdet natur och samhälle:

- Olika sätt att utforska företeelser och samband i natur, teknik och samhälle, till exempel genom samtal, studiebesök och digitala medier. Hur företeelser och samband kan beskrivas, till exempel med ord och bilder.
- Matematik som redskap för att beskriva vardagliga företeelser och för att lösa vardagliga problem.
- Byggande och konstruktion med hjälp av olika material, redskap och tekniker.
- Normer och regler i elevernas vardag, till exempel i lekar och spel, och varför regler kan behövas.
- Etnicitet, könsroller, kroppsideal och konsumtion samt kritisk granskning av hur dessa företeelser framställs i medier och populärkultur.
- Barnets rättigheter i enlighet med konventionen om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Av läroplanen framgår också att förskoleklassen, fritidshemmet och skolan ska samverka på ett förtroendefullt sätt med varandra och förskolan för att stödja elevernas utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv.

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att undervisningen på olika sätt ger eleverna möjlighet att utveckla sin förmåga att utforska företeelser i natur, teknik och samhälle. Av utredningen framgår att eleverna genom planerade aktiviteter exempelvis får följa och utforska förändringar i natur och djurliv och även diskutera hur man tar hand om naturen. De ges även möjlighet att planera, konstruera och bygga med olika tekniker, material och redskap samt göra studiebesök och få besök för att utforska närsamhället. Eleverna ges möjlighet att använda matematik som redskap, får lösa vardagliga problem och får genom samlingar, fritidsråd, förslagslådor och röstningsförfaranden i hög utsträckning även möta ett innehåll i undervisningen som handlar om demokratiska principer och om hur beslut kan fattas. Undervisningen kan utvecklas så att personalen i högre utsträckning stimulerar eleverna att utveckla sina förmågor genom byggande och konstruktion i elevernas egen valda aktiviteter, som exempelvis lego.

Underlag för bedömning

Elever uppger att de i fritidshemmet får lära sig mycket om naturen och ger exempel på att de har planterat blommor och att de har en trädgård där de får odla. De ger även exempel på att de snart ska besöka en park för att leta vårtecken och att de då kan ta med sig en blomma, laminera den och skriva att det är ett vårtecken samt vilket datum de plockat den. I vissa grupper, men inte alla, uppger eleverna även att de i fritidshemmet pratar mycket om djur. Personalen ger dock exempel på att de tillsammans med skolan arbetat med ett fjärilstema, där eleverna fick följa utvecklingen från larv till fjäril. De berättar även att de som grund för planering av undervisningen har ett tema kallat "natur, teknik och friluftsliv" för att säkerställa att eleverna får möta detta innehåll i undervisningen. Personalen ger exempel på att de inom ramen för temat planerat att lära barnen mer om allemansrätten.

Eleverna ger vidare exempel på planerade aktiviteter där de fått bygga och konstruera. Vid ett tillfälle när de arbetat med emotionell intelligens i aulan fick de i grupper bygga med trästavar. Någon grupp byggde då en idrottsarena. Personalen ger även exempel på att de inom temat "natur, teknik och friluftsliv" planerat att lära eleverna att tälja och göra upp eld. Observationer visar exempel på att eleverna i planerade aktiviteter syr smileys i tyg och skapar robo-

tar, sina hem, och valfria kreationer med olika tekniker och material. I ett exempel utmanas elever i en samarbetsövning att med sina kroppar konstruera olika siffror.

I observationerna framkommer vidare exempel på skapande aktiviteter där eleverna först individuellt får rita en skiss på hur resultatet kommer att se ut, och planera för hur mycket av vilket material som kommer att behövas. I några av dessa exempel får eleverna inom ramen för ett med skolan gemensamt tema om mänsklighetens historia och utveckling tillverka varsin båt av lera. I grundskolans undervisning har de kommit fram till att människan nu ställt sig upp och börjat gå. De ska nu därför skapa ett färdmedel i form av båtar för att människan ska kunna förflytta sig. Eleverna ritar en skiss till sin båt och skriver upp vilket material de kan behöva för konstruktionen. De får sedan besöka "Hamnstyrelsen", som utgörs av en personal, för att diskutera sina materialval och få sina skisser godkända. Under själva konstruerandet stödjer personalen eleverna framåt genom att tipsa dem om att fundera över vilket material som kan vara hållbart, om att gnida leran mellan handflatorna, och om hur de kan hålla i verktyg för att skära lera. Personalen utmanar också eleverna till reflektion och låter dem exempelvis fundera över varför leran är tung att skära i, varför ståltråden på verktyget gick av, varför leran mjuknar när den blir varmare, varför leran blir hård när den torkar och varför papperet som låg i samma påse som den torkande leran istället blev blött?

Eleverna ger vidare exempel på att de får bygga med lego, trästavar och pyssla när de leker mer fritt. De uppger att personalen bara är med ibland när de bygger lego. "När vi pysslar är de med, men bara ibland när vi bygger." De beskriver vidare att personalen inte utmanar dem när de bygger fritt. Observationerna visar även flera exempel där elever under längre tider själva vistas i ett "bygg-rum" utan någon interaktion med personal.

Observationerna visar även exempel på att eleverna ges möjlighet att använda sig av matematiskt tänkande inom olika spel som schack, siffer-memory och tärningsspel, samt i matlagning och dukning. I en observation uttrycker en elev önskemål om att bygga ett kassaskåp. Personalen frågar varför eleven vill bygga ett kassaskåp varpå eleven uppger sig spara pengar och behöva någonstans att förvara dem. Personalen frågar vad det eleven vill köpa kostar och hur mycket pengar som saknas. Pojken börjar att överslagsräkna och svarar.

Personalen uppger vidare att de arbetar aktivt med demokrati när de involverar elever i planering av vilka aktiviteter som ska genomföras. Eleverna uppger sig också få påverka mycket i fritidshemmet. De ger exempel på att de kan

skriva förslag på aktiviteter på lappar och lägga dem i en förslagslåda. Personalen sätter upp och sorterar efterhand lapparna efter vilka aktiviteter som hunnit genomföras och inte. Det kan exempelvis vara att gå till Skansen för att titta på djur eller att gå till Gustav Adolfs-parken, och personalen avgör vilka aktiviteter som i slutänden kan och ska genomföras. Eleverna berättar att det ibland inte ligger några lappar i förslagslådan och att personalen då muntligt kan fråga eleverna om de har förslag till aktiviteter. Eleverna berättar även att de varje termin har fritidsråd där personal frågar efter elevernas önskemål. Personalen berättar de att de inom temat "Samhälle" undervisar eleverna om barns rättigheter och då arbetat med barnkonventionen. Exempelvis har de visat bilder för eleverna på saker som vatten, godis och telefoner och sedan diskuterat vad barn har rätt att kräva och inte. Eleverna uppger sig även få diskutera regler. De berättar att personalen alltid förklarar om varför en ny regel behöver införas och att eleverna under samlingar ges tillfälle att prata om regler samt föreslå och rösta om nya. De ger även exempel på att de har ett matråd och att de där fått vara med att förändra matregler. "Vi har demokrati på fritids" säger eleverna.

Eleverna uppger att de inte får göra studiebesök i fritidshemmet, att de inte kan komma ihåg att de fått besök av någon. Personalen uppger dock att studiebesök är en del av planeringen inom temat "kultur och samhälle" och ger exempel på att elever fått besöka en skateboardpark där en elevs förälder visade hur man åker skateboard samt att de getts utökad budget för att genomföra museibesök. Personalen uppger även att de haft besök från olika föreningar, exempelvis en schackklubb och en dramaförening.

Eleverna ger exempel på att de gör utflykter till skogen och att de då får lära sig att inte kasta skräp i naturen, för att fåglarna annars kan få i sig skräpet. De har även pratat om att man ska panta burkar istället för att kasta dem i soporna. De berättar vidare att de pratat om att inte slänga mat, eftersom de inte vill att djur ska dödas i onödan. Personalen ger exempel på att de under skogsutflykter pratar med eleverna om hur man sköter sig i naturen, att de exempelvis inte får knäcka kvistar. De berättar vidare att de ofta talar om återvinning, var man kastar papper. De uppger även att de inom temat "natur, teknik och friluftsliv" planerat att undervisa eleverna om vad som blir kvar i naturen om man kastar skräp samt att lära barnen hur de kan göra om de går vilse.

Rektorns styrning och ledning av undervisningen i fritidshemmet med inriktning mot områdena språk och kommunikation samt natur, teknik och samhälle.

Av 4 kap. 3 § skollagen (2010:800) framgår att varje huvudman systematiskt och kontinuerligt ska planera, följa upp och utveckla utbildningen. Av 4 kap. 4 § skollagen framgår bl.a. att detta arbete även ska genomföras på skolenhetsnivå samt att rektorn är ansvarig för att kvalitetsarbetet genomförs.

Av Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2014:39) med kommentarer: Fritidshem framgår att rektorn bör se till att fritidshemmets utvecklingsområden identifieras och synliggörs i det systematiska kvalitetsarbetet. Rektorn bör vidare organisera verksamheten så att personalen i fritidshemmet ges utrymme att planera, följa upp och utveckla utbildningen samt organisera verksamheten så att den stödjer samarbetsformer och erfarenhetsutbyten mellan personalen i fritidshemmet, förskoleklassen och skolan. Vidare framgår att rektorn bör anpassa gruppstorlek, personaltäthet och gruppsammansättning och då väga in faktorer såsom: elevernas ålder, personalens kompetens, lokalernas och utemiljöns utformning, elever med annat modersmål än svenska, elever i behov av särskilt stöd, kontinuitet i elev- och personalgruppen samt elevernas närvarotider. Rektorn bör vidare utforma kompetensutvecklingsinsatser för personalen i fritidshemmet utifrån en kontinuerlig kartläggning och analys av verksamhetens behov.

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att rektorn på olika sätt leder och följer upp undervisningen vid fritidshemmet. Dels är verksamheten organiserad med en biträdande rektor med uppdrag att driva utvecklingen av fritidshemmet, och dels finns en tids- och innehållsmässigt organiserad struktur och samverkan tillsammans med grundskolans verksamhet. Personalen ges även kompetensutveckling utifrån verksamhetens behov. Den utarbetade gemensamma grunden för planering, uppföljning och utvärdering behöver dock revideras utifrån fritidshemmets syfte och centrala innehåll. Detta för att säkerställa att eleverna genom valda aktiviteter stimuleras att utveckla de förmågor som fritidshemsverksamheten syftar till samt för att säkerställa att eleverna ges förutsättningar att utveckla sina förmågor genom att få möta alla delar i det centrala innehållet avseende språk och kommunikation respektive natur och samhälle.

Vidare behöver resultaten av fritidshemmets måluppfyllelse sammanställas, analyseras och dokumenteras.

Underlag för bedömning

Av intervju med rektor och personal framgår att rektorn har organiserat verksamheten så att personalen varje vecka ges 45 minuter individuell planeringstid och 45 minuter för avdelningsvis planering. Därutöver ges de en timma för årskursvis planering och samverkan med grundskolans personal. Under en timme

i veckan har fritidshemspersonalen även möte med den biträdande rektorn. Vidare ingår en personalrepresentant för varje avdelning i en utvecklingsgrupp för fritidshemmet, som möts under tre timmar en gång i månaden. Personalen beskriver att de genom mötestid med grundskolans personal samt genom temastrukturen ges förutsättningar för att i fritidshemmet arbeta för att komplettera grundskolan, exempelvis i arbete om rymden och evolutionen.

Rektorn uppger sig följa fritidshemmets utveckling genom att en gång i månaden delta på möte med fritidshemspersonalen. Den biträdande rektorn leder fritidshemmets utvecklingsgrupp och genomför verksamhetsbesök. Både rektor, biträdande rektor och personalen beskriver att utvecklingen av fritidshemmets verksamhet har tagit fart under det senaste året, och att diskussioner nu i hög utsträckning förs runt hur verksamhetens innehåll planeras och genomförs utifrån styrdokumentet. Rektor och biträdande rektor uppger att kvalitetsarbetet i fritidshemmet systematiserades för cirka ett år sedan. Ett årshjul infördes då för att synliggöra arbetsområden och teman och därigenom utgöra ett stöd för både planering, genomförande och uppföljning. Den dokumentation som Skolinspektionen tagit del av visar att dessa arbetsområden är skapande, uteverksamhet, idrott, rörelse och hälsa, dramalek samt musik/kör. Enligt biträdande rektor är dessa områden beslutade av ledningen och valda utifrån tillgängliga lokaler och huvudsakligt innehåll i fritidshemmets verksamhet. Personalen utformar inom dessa områden aktiviteter utifrån övergripande teman såsom kultur och samhälle, natur, teknik och friluftsliv och människan och världen. För att underlätta samverkan är dessa teman gemensamma för fritidshemmet och skolan. Rektor och biträdande rektor uppger vidare att årshjulets innehåll utarbetats utifrån de allmänna råden för fritidshemmet samt utifrån läroplanen innan den reviderades i juli 2016. De beskriver att de genom det nuvarande innehållet i årshjulet säkerställer att eleverna får möta ett innehåll i undervisningen som handlar om natur, teknik och samhälle, men att kunskapsområdet språk och kommunikation inte synliggörs. De beskriver att personalen i undervisningen ändå arbetar mycket med elevernas förmåga att kommunicera på olika sätt, bland annat med estetiska uttryckssätt och med kommunikation runt värdegrund.

Personalen beskriver att de i planeringen av aktiviteter utgår från barnens önskemål och barngruppens storlek. De beskriver även att de inom respektive tema dokumenterar aktiviteter i aktivitetskort som synliggör syftet med aktiviteten samt hur genomförda aktiviteter fortlöpt. I de dokumenterade aktivitetsplaneringarna som Skolinspektionen tagit del av synliggörs aktiviteternas koppling till syfte och centralt innehåll utifrån läroplanens utformning och innehåll innan

revideringen, och syftesformuleringarna är hämtade från grundskolans kursplaner i bild och slöjd. Personalen uppger att de tycker att det är svårt att planera utifrån området språk och kommunikation eftersom kommunikation sker inom alla aktiviteter. De uppger att de i undervisningen gör många saker utifrån området språk och kommunikation som inte kommer till uttryck i dokumentationen.

Personalen uppger vidare att de låter eleverna delta i utvärdering av aktiviteterna genom att de efter en genomförd aktivitet samtalar om hur det gått. Den personal som genomfört aktiviteten dokumenterar utvärdering av genomförandet i respektive aktivitetskort. Både personal, rektor och biträdande rektor uppger att utvärdering finns med som en del i aktivitetsplaneringarna, men att de där avser praktiska reflektioner om själva genomförandet av aktiviteten. Så är fallet även i den dokumentation som Skolinspektionen tagit del av. Personalen beskriver vidare att de på respektive avdelningsmöte sedan utvärderar aktiviteterna genom att samtala om vad som fungerat bra eller mindre bra. Utvärderingarna skickas därefter till arbetslaget för hela fritidshemmet. På utvärderingsdagar tillsammans med skolans personal diskuteras sedan frågeställningar och synpunkter. Personalen uppger det dock vara ett utvecklingsområde att planera aktiviteter med utgångspunkt i läroplanen, och inte bara "stämma av" mot läroplanen i efterhand. Även rektor och biträdande rektor uppger sig känna igen att aktiviteter kopplas till läroplanen först efter genomförandet. Biträdande rektor ger som tänkbar förklaring att man i sin strävan att skapa en attraktiv verksamhet i huvudsak utgår från elevernas intressen vid planering av aktiviteter.

Personalen uppger att det bland dem finns en samsyn runt uppdraget och att de upplever den biträdande rektorn som delaktig och drivande i utvecklingen av verksamheten. De uppger vidare att de har läst kommentarsmaterialet till läroplanens kapitel fyra och fått en föreläsning om innehållet. Biträdande rektor uppger också att en revidering av underlagen för verksamhetens planering och genomförande utifrån fritidshemmets syfte och centrala innehåll nu är påbörjat. Arbetet med att tolka läroplanens nya kapitel om fritidshem, samt att utifrån det revidera årshjul och planeringar ska göras tillsammans med personalen genom fritidshemmets utvecklingsgrupp. En bank av aktivitetskort ska sedan byggas upp för att ge personalen idéer om aktiviteter och stöd för genomförandet av dem.

Rektor och biträdande rektor uppger vidare att fritidshemmets verksamhet ännu inte hunnit utvärderas utifrån uppdraget. Detta ska för första gången ske i juni innevarande termin. Därför saknas i nuläget dokumenterade sammanställningar av resultat samt analyser av dessa i förhållande till uppdraget. Rektorn uppger

sig ha planer för hur utvärderingen ska gå till och att den ska innefatta kunskapsområdena i det centrala innehållet för fritidshem enligt läroplanen. I utvärderingen av dessa områden ska de bland annat använda sig av exempel på pedagogiska planeringar. Trots att detta arbete ännu inte genomförts ger rektorn exempel på digital kommunikation som ett utvecklingsområde samt exempel på beslut om planerade insatser inom detta område.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 2 november 2017 redovisa till Skolinspektionen vilka åtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena.

Redogörelsen skickas via e-post, till skolinspektionen.umea@skolinspektionen.se eller per post till Skolinspektionen, Box 3177, 903 04 Umeå. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 400-2016:207) i de handlingar som sänds in.

I ärendets slutliga handläggning har utredare Robert Östberg deltagit.

På Skolinspektionens vägnar

Elisabeth Ahlgren
Enhetschef

Lena Johansson
Föredragande

Bilaga

Författningsstöd m.m.

Bilaga: Författningsstöd m.m.

Skollagen (2010:800)

Allmänna bestämmelser för skolväsendet som även omfattar fritidshemmet (1-5 kap.).

1 kap. Inledande bestämmelser

- Skolväsendet (1 §)
- Definitioner (3 §)
- Syftet med utbildningen (4 §)
- Utformningen av utbildningen (5-7 §§)
- Lika tillgång till utbildning (8 §)
- Likvärdig utbildning (9 §)
- Särskild hänsyn till barns bästa (10 §)
- Läroplan (11 §)

2 kap. Huvudmän och ansvarsfördelning

- Ledningen av utbildningen (9 och 10 §§)
- Lärare och förskollärare (13 och 14 §§)
- Kompetensutveckling (34 §)
- Lokaler och utrustning (35 §)

3 kap. Barns och elevers utveckling mot målen

- Om inte något annat anges gäller bestämmelserna i kapitlet också fritidshemmet (2 §)
- Barnens och elevernas lärande och personliga utveckling (3 §)

4 kap. Kvalitet och inflytande

- Systematiskt kvalitetsarbete enhetsnivå (4 §)
- Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet (5 §)
- Dokumentation (6 §)
- Allmänt om barnens och elevernas inflytande (9 §)

5 kap. Trygghet och studiero

- Bestämmelserna i 1-6 och 22-24 §§ gäller också för fritidshemmet (2 §)
- Arbetsmiljö (3 och 4 §§)

14 kap. Särskilda bestämmelser för fritidshemmet

- Utbildningens syfte (2 §)
- Erbjudande av utbildning (3 och 4 §§)
- Omfattning (5-8 §§)
- Elevgrupperna och miljön (9 §)

Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11)

1 kap. Skolans värdegrund och uppdrag

2 kap. Övergripande mål och riktlinjer

- Kunskaper (2.2)
- Ansvar och inflytande (2.3)
- Skolan och omvärlden (2.6)
- Rektors ansvar (2.8)

4 kap. Fritidshemmet

- Fritidshemmets syfte och centrala innehåll
- Centralt innehåll: Språk och kommunikation
- Centralt innehåll: Natur och samhälle

Skolverkets allmänna råd med kommentarer

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2014:39) med kommentarer: Fritidshem

- Rektorns pedagogiska ledarskap (4)
- Lärande i fritidshemmet (5)

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2012:98) med kommentarer: Systematiskt kvalitetsarbete - för skolväsendet

- Att styra och leda kvalitetsarbetet (1)
- Att dokumentera kvalitetsarbetet (2)
- Att följa upp resultat och måluppfyllelse (3)
- Att analysera och bedöma utvecklingsbehoven (4)